Skjøtselsplan for Rømmervassetra, Lierne kommune, Trøndelag fylke

Oppfølging av tradisjonell slåttemark som utvalgt naturtype

Artsrike enger på Rømmervasstra. Foto: Anders Lyngstad 9.7. 2019.

Forord

Skjøtselsplanen for Rømmervassetra i Lierne kommune er utarbeidet på oppdrag fra Fylkesmannen i Trøndelag, og er en del av et prosjekt med revisjon av skjøtselsplaner for 21 kulturmarkslokaliteter. Anders Lyngstad har vært prosjektleder ved NTNU Vitenskapsmuseet, og har gjennomført registreringene på Rømmervassetra. Kontaktperson hos Fylkesmannen har vært rådgiver Simon Heier.

Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av den trua naturtypen slåttemark, og er i samsvar med handlingsplanen for Utvalgt naturtype slåttemark. Planen er utformet etter skjøtselsplanmalen for slåttemark i Midt-Norge, som er utarbeidet av NIBIO. Den generelle delen gir ei brei beskrivelse av slåttemark, med generelle skjøtsels- og restaureringsråd. Spesiell del omhandler lokaliteten Rømmervassetra, og gir en oversikt over flora og vegetasjon, samt konkrete råd for skjøtsel. Det er lagt til et eget avsnitt om generelle råd ved restaurering av slåttemark som ikke er inkludert i malen. Skjøtselsplanen publiseres som en del av en større rapport for hele prosjektet.

Trondheim, november 2019

Anders Lyngstad

Innhold

Forord 2

1 Slåttemark i Midt-Norge 4

2 Skjøtselsplan for Rømmervassetra 6

2.1 Innledning 6
2.2 Hensyn og prioriteringer 7
2.3 Tradisjonell og nåværende drift 7
2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen 9
2.5 Artsmangfold og eventuelle observerte endringer 9
2.6 Evaluering/vurdering av skjøtselen 10
2.7 Mål for verdifull slåttemark 11
2.8 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrensa periode) 12
2.9 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig) 13
2.9.1 Slått 13
2.9.2 Beiting 14
2.9.3 Andre aktuelle skjøtselstiltak 14
2.10 Oppfølging av skjøtselsplanen 14
2.11 Bilder fra lokaliteten 15

Vedlegg 21

Lokalitetsbeskrivelse i Naturbase, artslister 21
Tiltakslogg, grunneiers notater 26
Overvåkning, logg 27

1 Slåttemark i Midt-Norge

Tradisjonelle slåttemarker er arealer i innmark og utmark som ble slått regelmessig og forholdsvis seint i sesongen. Slåttetidspunktene varierte lokalt i forhold til hvor slåttemarkene lå, og etter typen slåttemark. Slåttemarkene domineres av ville plantearter, og de er ofte urterike. Derfor blir de gjerne kalt blomsterenger. Artssammensettingen i slåttemarkene varierer mye på grunn av jordsmonn, høgde over havet m.m. Etter fuktighetsforholdene skilles det mellom tørreng, friskeng og fukteng.

I tørrengene er lavvokste gras og urter vanlige, slik som gulaks, gjeldkarve, vill-løk, gulmaure, blåklokke, engfiol, smalkjempe, kattefot, tiriltunge, blåknapp, legeveronika, stemorsblom og øyentrøst. Områder med kalkholdig jordsmonn får i tillegg inn arter som vill-lin, jåblom, rundskolm, flekkmure, sølvmure og lodnerublom. I seterregionen finnes også setermjelt, kvitkurle, rublom-arter og søte-arter. Flere av disse er på rødlista over trua arter.

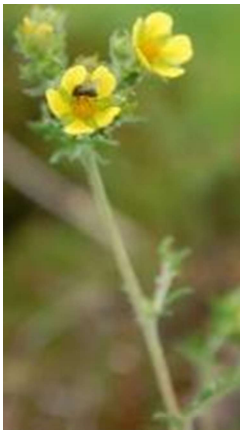

I de tørre engene vokser det lave gras og urter, blant anna kattefot (i midten). På de arealene hvor grunnen er litt kalkholdig, kommer også sølvmure inn (t.h.). Alle foto: Bolette Bele/NIBIO.

Friskengene (dvs. litt fuktigere enger) er prega av et tett grasteppe med bl.a. engkvein og rødsvingel og halvgras som bleikstarr og engfrytle. Her finnes i tillegg mange urter, slik som småengkall, ryllik, blåklokke, gulmaure, rødknapp, prestekrage, karve, gjeldkarve, engsyre, kvitkløver, tepperot, følblom, engsoleie, øyentrøst, rødkløver, kvitmaure, nattfiol-arter, blåknapp, tveskjeggveronika, legeveronika og engsoleie.

Frisk, fattig slåttemark i Stjørdal. Dette er den vanligste slåttemarkstypen i regionen. Her vokser grasarter som gulaks (i midten), engkvein og rødsvingel sammen med urter som prestekrage, karve (til høyre), engsyre, kvitkløver og blåklokke. Alle foto: Bolette Bele/NIBIO.

Ved kysten (spesielt i Møre og Romsdal) kan også jordnøtt og solblom inngå i slåttemarkene. I kalkholdige områder er friskengene ofte prega av graset dunhavre. Her kan det i tillegg vokse hjertegras, stortveblad, brudespore, bakkesøte, marinøkkel, jåblom, storblåfjær, flekkmure, vill-løk og nyresoleie. Ved kysten kan man dessuten finne bleiksøte, og i fjellet vokser ofte urter som svarttopp, fjelltistel, setermjelt, reinmjelt, flekkmure, kvitkurle, fjellnøkleblom, fjellbakkestjerne og snøsøte i slik kulturmark. Flere av disse er på den norske rødlista.

Fuktengene har gjerne en høyere vegetasjon med store gras som sølvbunke. Her vokser også bekkeblom, enghumleblom, krypsoleie og hanekam.

I slåttemarker nær fjellet, slik som på fjellgardene i Sunndal, kan man finne arter som fjellmarinøkkel (i midten) og fjelltistel (til høyre). Begge disse artene er mest vanlige på noe kalkholdig grunn. Alle foto: Bolette Bele/NIBIO.

Slåttemarker med spredte trær som ble styvet (lauvet) til fôr kalles lauvenger. Lauvenger finnes både i lavlandet og i høgereliggende områder i Midt-Norge. Spesielt i fjordene på Nordmøre finnes gode eksempler på denne kulturmarkstypen. Områder med hassel ble tidligere ofte stelt for å sikre best mulig avkastning, både av nøtter og materiale brukt til tønnebånd og flettearbeid. For skjøtsel og restaurering av styvingstrær se Miljødirektorates egen veileder for dette.

Tradisjonelle slåttemarker har blitt svært sjeldne og det er derfor spesielt viktig at de gjenværende slåttemarkene holdes i hevd på tradisjonelt vis. Slike områder bør slås seint og etter at de fleste plantene har blomstra av og satt frø. Følg helst den lokale tradisjonen for slåttetidspunkt om den er kjent. Man må ikke gjødsle og bruke tunge maskiner på slike arealer. Høyet må fjernes for å unngå næringstilførsel. Høstbeiting og ofte også en kort periode med vårbeiting var vanlig i slåttemarkene i regionen, men tradisjonene for dette varierte. Spesielt forsiktig må man være med vårbeiting av sau på arealer med rik vårflora (for eksempel der det er forekomster av orkideer).

Generelle restaurerings- og skjøtselstiltak er omtalt i mer detalj i veiledningsheftet, og konkrete råd for skjøtsel av din lokalitet beskrives i denne skjøtselsplanen. Nærmere omtale av ulike plantearter fra engene finnes i Bondens kulturmarksflora for Midt-Norge (Bele & Norderhaug 2008). Mye av denne teksten om slåttemark er hentet fra den.

2 Skjøtselsplan for Rømmervassetra

GRUNNEIERE:	ANSVAR SKJØTSEL:	LOKALITETSVERDI I NATURBASE[1]:
Hilde Kveli	Grunneier. Ole Harald Kveli har gjort mye av arbeidet	A

DATO UTARBEIDING AV 1.SKJØTSELSPLAN: 2000 DATO 1. REVIDERING: desember 2012 DATO 2. REVIDERING: november 2019	DATO BEFARING (1.SKJ.PL.): 21.-25.7. 1998 og 25.-29.7. 1999. DATO BEFARING (1. REVIDERING): 13.7. 2012 DATO BEFARING (2. REVIDERING): 9.7. 2019

KONTAKT MED GRUNNEIER/BRUKER (TELEFON, BEFARING, EPOST MM):
Befaring med Ole Harald Kveli 9.7 2019, dessuten e-post med spørreskjema seinhøsten 2019.

1.SKJØTSELSPLAN UTFORMET AV: Asbjørn Moen og Liv S. Nilsen 1. REVIDERTE UTGAVE UTFORMET AV: Anders Mona 2. REVIDERTE UTGAVE UTFORMET AV: Anders Lyngstad	FIRMA: NTNU Vitenskapsmuseet

UTM SONE LOKALITET(ER):	NORD:	ØST:	GNR./BNR.:
32 V	716635-716655	72123-72135	14/1

NÅVÆRENDE AREAL PÅ SKJØTSELSPLAN-/NATURBASE LOKALITET:	DEL AV VERNEOMRÅDE:	DEL AV UTVALGT KULTURLANDSKAP:
13 daa AREAL (ETTER EVENTUELT RESTAURERING): 13 daa	Nei HVILKET VERN:	Ja, Kvelia UKL

2.1 Innledning

Rømmervassetra (figur 1 og 2) var seter for Oppgården i Kvelia, og ligger sørvendt innunder Lifjellet i Rømmervassdalen, om lag 4 km nordvest for Kvelia. Dette er et landskap med sterk kulturpåvirkning gjennom bruk av utmarka til slått og beite (Moen & Nilsen 2000). Berggrunnen er rik (fyllitt og glimmerskifer), og det er tjukt dekke av morene (https://www.ngu.no/emne/kartinnsyn). Høgda over havet er 525-550 m, og lokaliteten er i nordboreal vegetasjonssone og svakt oseanisk vegetasjonsseksjon (Moen 1998). Vollen ligger på en tørr rygg, og grenser mot kulturpåvirka, og ofte produktiv skog og myr på alle kanter. Det er flere bygninger på vollen (figur 2, 4 og 5).

Rømmervassetra ble kartlagt og beskrevet av Moen & Nilsen (2000), og dette grundige arbeidet legges til grunn for denne skjøtselsplanen. Nilsen (1998) beskriver den første fasen av disse undersøkelsene, og setra ble oppsøkt igjen i 2009 (Moen & Nilsen 2009). Videre er det også hentet informasjon fra den første reviderte skjøtselsplanen (Mona 2012). I det videre inkluderes det mye tekst fra disse arbeidene, og så beskrives tilstand i 2019 i tillegg.

[1] Verdisettingen er definert etter DN Håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007).

Figur 1. Rømmervassetra med skjøtselsareal. Flybildet er tatt 21.9. 2016, og området som ble slått i 2016 vises tydelig. 100 m rutenett, UTM sone 33V.

2.2 Hensyn og prioriteringer

Det er tendenser til gjengroing på beitemark nord på setervollen (figur 2-3 og 5-6), og dette arealet bør prioriteres framover.

Det er noen praktiske utfordringer med utstyr og med hva som skal gjøres med graset, og det bør finnes løsninger på dette i de nærmeste åra.

Det er registrert kvitkurle og handmarinøkkel her, to rødlistearter med strenge krav til voksestedet. De krever imidlertid ingen særskilt behandling, og vil sannsynligvis trives godt med fortsatt tradisjonell slått.

2.3 Tradisjonell og nåværende drift

Den tidligere bruken av Rømmervassetra henger nøye sammen med drifta på Oppgården, og her inkluderer jeg derfor informasjon om både garden og setra. Bruken er oppsummert av Moen & Nilsen (2000), og dette munner ut i en skjøtselsanbefaling:

> I nyere tid har det vært bosetting i Kvelia fra slutten av 1600-tallet (Berg 1996). Etter Grensekommisjonen av 1743 ble det gitt opplysninger om eng som ga 13 lass med fôr på Oppgården, og at 20 lass ble slått på fjellmyrer.
>
> Gårdsanlegget slik det ligger i dag, ble bygd av Jens Larsen Kveli i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. Ved Jordbrukstellinga for 1870 var det, ifølge bygdeboka, fire hester, 28 storfe og 40 småfe på gården. Det opplyses om 125 daa dyrka mark hvor det ble dyrket nepe og korn og

134 daa naturlig eng. Fjellslåtten ga årlig 157 lass. Hvis dette er vinterlass som regnes å være ca. 350 kg, vil det si at ca. 56500 kg fôr årlig ble hentet fra utmarka innen en radius fra ca. 1 til 10 km fra gården! En takst fra 1880 viser at i alt 49 hus tilhørte gården. Av dette var det 26 høybuer, sju sommerfjøs og tre setrer.

Jens Larsen Kveli var en foregangsmann innen jordbruket, og alltid på jakt etter noe som kunne gi gevinst i form av bedre avlinger, bedre avltjeneste og redskap som kunne lette arbeidet (Hjulstad 1992, Estil 1998). Fra Skottland hadde han fått ideen om å legge en slags silo for å lage surfôr. For å hermetisere graset ble det lagt i groper og videre dekt med jord. I dag kan man se rester etter sju slike surgrasgrubber øst for gården. På 1870-tallet anskaffet Jens Larsen Kveli seg slåmaskin, og han fikk tidlig storferaser med stor kjøttvekt og melkemengde. Han startet med vekselbruk, grøfta vassjuk jord, og for å bedre fôrkvaliteten tok han i bruk kunsteng hvor han avlet timoteifrø.

Gården hadde tre setrer, og seterbruket pågikk fra rundt 10.-15. juni til omkring 15.-20. september. Rømmervassetra nord for Vester Rømmervatnet var hovedsetra. Den ble bygd i 1854 og var i bruk fram til 1956. Kyr, ungdyr, kalver, geiter og høner ble med til seters. Bare to kyr var igjen på gården. Setervollen ble slått hvert år, høyet ble tørket, oppbevart i fôrbuene på setra og hentet heim til gården på førjulsvinteren. I dag står ei av tidligere tre fôrbuer ved setra. På midten av 1990-tallet ble slåttetradisjonen på setervollen tatt opp igjen. Vårsetra like vest for gården og høstsetra nordøst for gården (øst for Auster Rømmervatnet) er det i dag bare tuftene igjen av.

Tidligere ble myr og engskog slått i utmarka. Slåtteintensiteten avtok utover 1900-tallet og Ola Kveli, som er født i 1921, kan knapt minnes myrslått på myrene ved Rømmervatna (personlig meddelelse). Høyet ble lagret i fôrbuer og på stakkstenger. Stakkstengene var som regel laget av seintvoksende gran. Rester etter stakkstenger (...) og tuftene etter Fjellbua som var i bruk til ca. 1930 er fortsatt synlige. Figur 6 [i Moen & Nilsen (2000), forf. anm.] viser hvor stakkstenger ble registrert under feltarbeidet i 1998 og 1999, og plasseringen av Fjellbua samt setertuftene og stitraséene i området.

Det var to husmannplasser under Oppgården; Hegglia og Nesmoen. Hegglia var i bruk til rundt 1945 og ble aldri skilt fra som eget bruk. Alle hus ble revet på 1950-tallet, men "plassen" er fortsatt synlig. Nesmoen, hvor det fortsatt bor folk, ble kjøpt fra gården på 1940-tallet.

Fra to myrer ved gården ble det tatt torv fram til siste verdenskrig. Torva ble brukt som strø i fjøset og ikke til brensel. Trevirket, som alltid har vært brukt som tømmer og ved, ble fra slutten av 1800-tallet salgsvare.

På gårdstunet som ble fredet i 1941 står 12 hus. Selv om bøndene på Oppgården har vært foregangsmenn ved tidlig å ta i bruk ny teknologi og omlegginger, opphørte ikke slåtten rundt gården. I Kutschera (1999) uttrykker Ola Kveli det slik: "Det at vi dreiv med høyonn på en slik måte, gikk med ljåen og slo omkring gården, var meningsløst sett fra et økonomisk synspunkt, men hvis ikke utviklingen nær sagt hadde blitt stoppet da, hadde ikke Oppgården vært slik som den er i dag". Oppgården ble fraflyttet i 1977, da nytt våningshus og fjøs sto ferdig på nersida av riksvei 342, men slåtte- og beitepåvirkningen ved gården er opprettholdt.

(...) Tradisjonelt ble innmarka og setervollen slått hvert år, mens samme areal i utmarka ble slått annet hvert år. I skjøtselssammenheng anbefales det at innmarka ved gården slås hvert år. Ved setra kan slåtten differensieres noe slik at de sentrale områdene på vollen slås hvert år, mens restarealet kan slås med 3-5 års intervall. I utmarka vil det være mest hensiktsmessig å legge opp til ekstensiv skjøtsel (etter ryddefasen) med et slåtteintervall på 5-10 år i myrområder og noe hyppigere i engskog.

(...) På setervollen har det vært et omfattende ryddearbeid på 1990-tallet, og i de siste åra har vollen (ca. 18 daa) blitt slått igjen. Videre rydding av hele setervollen nordover mot skogen og i kantene bør prioriteres. Selve slåttearbeidet utføres på samme vis som ved gården med tohjulstraktor og med ljå der det er vanskelig å komme til. En differensiering i slåttefrekvens kan være mulig. Det anbefales da å slå de sentrale områdene på vollen hvert år, mens restarealene slås hvert andre til femte år.

I den reviderte skjøtselsplanen anbefaler Mona (2012) årlig slått (annethvert år kan være ok) med skjærende redskap,og med slåttetidspunkt sist i juli eller tidlig i august.

Skjøtselsplanene fra 2000 og 2012 har blitt fulgt opp, og slåttemarka på Rømmervassetra er i dag i god hevd. Arealet som skjøttes er riktig nok nærmere 13 daa enn 18 daa, og jeg er usikker på om det skyldes at Moen & Nilsen (2000) mente at et større areal skulle skjøttes, eller om de inkluderte areal med slåttemyr e.l.

I dag blir det slått hvert år midt på vollen (20-30 % av arealet), ellers blir det slått annakvart år på øst- og vestsida (figur 1). Den tidligere beitemarka i nord har ikke blitt slått. Slåtten har vært gjennomført seint i juli eller tidlig i august.Graset har blitt bakketørka, og ble i en periode kjørte heim med skuter på vinterføre. I senere år har graset blitt kjørt ut i skogkanten. Det var ikke beita i 2019, men to kyr gikk her hvert år fra 2005 til 2014. Fra 2014 har det stort sett vært uten dyr, med unntak av av kopplam og noen geiter et par år. Vollen er ugjødsla, og det brennes ikke.

2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen

Ole Harald Kveli sier at slåttearbeidet for det meste fungerer greit, men det er noen praktiske urfordringer med stein i grunnen. I østkanten er det fuktig og tuete, og vanskelig å slå på skikkelig vis. Ei hovedutfordring er å få brukt høyet, og dette er et dilemma.

Det står ei slåmaskin permanent her nå, det er den maskina de brukte på Oppgården tidligere. Hvert år er det problemer med denne maskina, men de klarer å få reparert den slik at de får slått.

Ved befaringen i 2019 konstaterte jeg at Rømmervassetra i dag framstår som ei fin slåttemark som er i god hevd. Lokaliteten er fint restaurert, tiltakene har blitt gjort slik de første skjøtselsplanene foreslo, og målene er oppnådd. Arbeidet er skånsomt utført, og det har ikke oppstått skader på jordsmonnet.

2.5 Artsmangfold og eventuelle observerte endringer

Moen & Nilsen (2000) har følgende beskrivelse av vegetasjon og artsmangfold:

> Ved setra er det gjennomsnittlig 24 arter i rutene [2 x 2 m, forf. anm.] langs transektet. Engsyre, skogstorkenebb og sølvbunke er vanlige arter i alle ruter. Ballblom, engkvein, fjellfiol, fjellrapp, hundekvein og engkransmose har mindre dekning eller mangler i rute R5, mens mjødurt, myrhatt, myrmjølke, skogmarihand, skogrørkvein, slåttestarr, sumphaukeskjegg, prakthinnemose og fagermose finnes bare i rute R5. Fjellstjerneblom, løvetann og soleihov finnes bare i rute R4 og R5 og indikerer noe fuktigere forhold. Eneste registrerte individ av handmarinøkkel finnes i R10. Dette er en sjelden art som står oppført på lista over truede arter i Norge (rødlista, Direktoratet for naturforvaltning 1999). Med voksested på åpen, baserik grunn i fjellet (Lid & Lid 1994) er den truet av gjengroing som følge av endret arealbruk. I R10 ble det registrert 20 arter. Da innslaget av prestekrage er beskjedent på setervollen, er R11 passert i et område dominert av prestekrage, og der er 29 arter registrert i ruta. Kvitkurle som også er oppført på lista over truede arter er registrert på setervollen.

Moen & Nilsen (2000) oppgir observasjoner av 221 karplantearter ved Rømmervassetra, men dette inkluderer mye areal med myr og skog rundt setra, og helt opp til 700 moh. I 2019 ble det registrert 88 karplanter på sjølve setervollen, og så vidt jeg kan se er det ikke noe som tyder på at det er store forandringer i hvilke arter om opptrer. Kvitkurle (*Pseudorchis albida*) (NT) står spredt på vollen, men med flest individ i nord og vest. Det var til sammen flere titalls individer i blomst. Marinøkkel (*Botrychium lunaria*) er en vanlig art her, og jeg anslår at det må være flere hundre fertile skudd på vollen. Særlig tett står arten på et område sør for seterbua (hytta), på kanten av skråningen mot vest. Handmarinøkkel (*B. lanceolatum*) ble ikke sett i 2019, men jeg mener det er sannsynlig at arten fortsatt finnes her. I området den ble sett i tidligere hadde det i 2019 vært en del tråkk i samband med restaurering av ei seterbu.

I vegetasjonskartet (Moen & Nilsen 2000) er setervollen kartlagt som G5 – Skogstorkenebb- og ballblomeng. I NiN (Natur i Norge) klassifiseres den slåtte delen av Rømmervassetra som slåttemark, mens den beita biten i nord klassifiseres som naturbeitemark. Vegetasjonen føres til hovedtypen T32 Semi-naturlig eng, og med to grunntyper til stede: Intermediær eng med klart hevdpreg, samt svakt kalkrik eng med klart hevdpreg (koder T32 C-4, T32 C-20).

2.6 Evaluering/vurdering av skjøtselen

Moen & Nilsen (2009) har en vurdering av skjøtselen fram til 2009, og med tilråding om noe økt slåttepåvirkning:

> Både ved Oppgården og på setra er de områdene som ble prioritert skjøttet for ti år siden fulgt opp på en fin måte. De gamle blomsterengene (Lågurtslåttemark) som dekker 30 daa ved gården holdes i god hevd ved slått, og plantesamfunn med arter er som for ti år siden. På setervollen inngår både slått og husdyrbeite i skjøtselen, og vollen med nærmeste omgivelser har endret seg lite de siste ti åra. (…)
>
> Innenfor vollen er det både områder som slås med jevne mellomrom, og områder som bare beites. Setervollen er åpen, og med plantesamfunn som gjenspeiler slått/beite, unntatt rute 5 som er under sterk gjengroing. Ved sammenligning mellom analysene fra 1999 og 2009 (tabell1) går det fram at artsantallet stort sett holder seg uforandret. Men spesielt R2 har redusert antall arter, fra 21 til 14 karplantearter. I denne ruta, som ligger 17 m sør for seterhusa, og som var inngjerda for å unngå storfebeite i 2009, er det spesielt sølvbunke som har økt i dekning og høgde (mer enn 20 blomstrende individer som var mer enn 1 m høge). Dessuten har dekningen av strø økt sterkt. Vi setter tapet av flere arter i sammenheng med denne sterkere gjenvoksning. Nå har rute R1, som ligger 5 m øst for R2, en liten økning i artsantallet, og noe endring mellom åra kan både skyldes ulik registrering (at vi overser noen arter) og at rutene kan være noe ulikt plassert. For å holde den åpne, urterike vollen, er det nødvendig med minst like sterk påvirkning framover, ved slått og beite. Helst bør slåtten økes, og med låg "ljåstubb" for å hindre at de høgvokste artene, som sølvbunke tar over.
>
> Beitebakkene like nord for setervollen er artsrike (R11 med 32 karplantearter) med minst tre rød-listearter: marinøkkel, håndmarinøkkel, kvitkurle. Også disse bakkene har flekkvis høgvokst vegetasjon, og beitetrykket bør økes for å holde på disse artsrike lågurtengene»

For oversiktens skyld kopierer jeg her inn målene med skjøtselen slik de ble definert av Mona (2012):

> **Hovedmål for lokaliteten:** Opprettholde slåttemarkstrukturen og det rike artsmangfoldet på slåttemarka på Rømmervasseteren, sommerseteren til Oppgården i Kvelia. Å opprettholde slåtten på seteren er viktig for å heile miljøet og kulturaktiviteten i Kvelia.
>
> **Konkrete delmål:** Fortsette slått av den rike slåttemarka.
>
> **Ev. spesifikke mål for delområde(r):** Kulturformidling, lære seg slått både med ljå og slåmaskin samt høytørking på bakken og hesjing. Drive seterdrift med melkekyr, videreforedling og formidling av seterkulturen.
>
> **Tilstandsmål arter:** Ønsker å opprettholde eventuelt øke artsmangfoldet. Stoppe gjengroinga fra kantene.
>
> **Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:** Det er viktig å slå godt ut til kantene slik at treoppslag blir tatt. Ingen problemarter.

OPPSUMMERENDE VURDERING	I HØY GRAD	IMIDDELS GRAD	I LITEN GRAD
Har skjøtselen vært tilfredsstillende for å oppnå målene, jf skjøtselsplanen som nå revideres?	X		
Bør skjøtselen endres for neste skjøtselsplanperiode (neste 5 år)?		X	
Er det realistisk at lokaliteten holdes i hevd de neste 5 åra?	X		

Begrunnelse:

Skjøtselen har i høy grad vært tilfredsstillende, og tilstanden på Rømmervassetra er god til svært god.

Lokaliteten har samme høge verdi i 2019 som i 2012 (og tidligere), og ved NiN-kartleggingen havner den i kategorien «svært høg kvalitet». Ved vurdering etter DN-håndbok 13 får den i 2019 verdi A.

2.7 Mål for verdifull slåttemark

HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN(E):

Videre framover blir det viktigste å fortsette det gode arbeidet med årlig skjøtsel, og fortsatt slått på arealet som er i hevd i dag har førsteprioritet.

EVENTUELLE SPESIFIKKE MÅL FOR DELOMRÅDER:

Andreprioritet: Jeg foreslår å utvide slåttearealet mot nord, og å inkludere de delene av enga som tradisjonelt har vært beita, og ikke slått. Begrunnelsen for dette er at det i 2019 ikke er høgt nok beitetrykk til å hindre gjengroing, og alternativet til slått tror jeg er at arealet i nord gror til med kratt og trær i løpet av et par tiår.

Tredjeprioritet: I kantene av vollen er det flere steder områder med tett oppslag av jamnstor og nokså småvokst bjørk (figur 7). Dette danner nærmest en bord rundt (deler av) den åpne vollen, og er ganske sikkert et resultat av gjengroing på tidligere åpen eng. Det er ikke strengt nødvendig å gjøre noe med dette arealet for å ta vare på verdiene på vollen, men det vil være en fordel å tynne og rydde slikt areal med tanke på å slå lenger ut i kantene. Dette tiltaket kan gjøres gradvis, og ved anledning. Det kan godt hende at slikt areal strekker seg utenfor avgrensinga i figur 1, og her vil det være opp til den som gjennomfører skjøtselen å finne ei naturlig avgrensing.

Det har vært mindre dyr på beite på setra de senere åra enn tidligere, og årlig etterbeite bør være et mål i neste femårsperiode. Dette tiltaket er avhengig av tilgang på dyr, og jeg gir det derfor ikke en rangert prioritering. Hvis det er mulig å få til etterbeite vil det imidlertid være gunstig. I slåttemark som slås hyppig og ikke etterbeites har det mange steder vist seg at det over tid blir for høg dominans av moser. Noen steder på Rømmervassetra mener jeg å se tendenser til at mosene øker på bekostning av karplantene, men det er så langt ikke et problem. Det bør imidlertid følges med på dette framover.

TILSTANDSMÅL FOR ENKELTE AV ARTENE:

Kulturmarksartene som vi er interesserte i å prioritere vil generelt trives med at vegetasjonen åpnes opp og at graset slås og fjernes på seinsommeren. Jeg foreslår ingen særlige tilpasninger for enkeltarter.

2.8 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrensa periode)

RESTAURERINGSTILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITER-ING (ÅR)	AREAL/ DEL-OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
Rydding av kratt og tynning av trær på den nordlige delen av vollen (andreprioritet), og rundt kantene på vollen (tredjeprioritet). Alt hogstavfall samles opp og fjernes fra området. Dette kan med fordel brennes, men bålplasser bør ikke legges inne på skjøtselsområdet. Årsaken er at dette vil tilføre næring, og det er ikke ønskelig. Nødvendig utstyr er motorsag og øks, ryddesag anbefales ikke på slåttemark.	2020-2025	I nord, samt kant-soner	Juni-juli
Restaureringsslått på areal som ryddes. Formålet er å fjerne biomasse og næring, slik at småvokste, lyskrevende kulturmarksarter skal få bedre forhold. Nødvendig utstyr er slåmaskin (tohjulstraktor med slåttesnute), ljå, evt. kantklipper med knivblad, mekanisk høyvender for oppsamling av gras, og rive.	2020-2025	I nord, samt kant-soner	Juli-august

<u>Generelt gjelder for restaurering av slåttemark:</u>

- Ved rydding er det svært viktig å kappe busker og små trær under bakkenivå, hvis ikke skaper det store vansker for skjøtselen i årene etterpå. Utstyret blir fort slitt, uskarpt og går i stykker hvis vi stadig slår inn i gamle stubber.
- Det er langt å foretrekke å rydde et lite areal skikkelig framfor å rydde store flater på en dårlig måte. Det gir ofte godt resultat hvis to stykker går sammen og rydder. Den ene drar opp skuddet/kvisten som skal fjernes, og den andre hogger av skuddet/stammen godt under overflatenivået med øks. Resten av stammen vil da bli liggende under overflata, og nyskudd som skyter opp er lette å slå.
- Rydding med ryddesag fungerer ofte svært dårlig, og anbefales ikke. Det blir ofte stående igjen stubb som er vanskelig å se neste gang det skal slås.
- Både bjelkeslåmaskin og skiveslåmaskin kan ta små busker med inntil ca. fingertykkelse på stammen, men dette sliter på utstyret.
- Det er viktig å «rydde nedenfra», det vil si å begynne med kratt og små trær, og være tilbakeholden med å hogge større trær. Erfaring viser at gamle bjørker som får stå hindrer krattoppslag, men hvis de hogges kommer det raskt en mengde nye skudd som krever mye innsats for å holde i sjakk. All hogst av større trær må derfor gjøres forsiktig, og det bør plukkes enkelttrær over flere år framfor å hogge mye på en gang.
- Kratt kan fjernes raskt, men ikke i et større område enn det vi klarer å følge opp med slått i etterkant. Alt areal som ryddes må slås etterpå. Kun rydding uten påfølgende slått gir nesten uten unntak problem med krattoppslag innen om lag ti år.
- Kvist må fjernes, og brenning er ofte det enkleste og beste alternativet.

2.9 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)

2.9.1 Slått

SLÅTTETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
Slått hvert år (ekstensiv hevd) på området nærmest husa, på samme måte som i dag. Viser det seg at moser får for stor dominans bør det slås sjeldnere. Dette må vurderes ved neste revidering av skjøtselsplanen. Nødvendig utstyr er slåmaskin (tohjulstraktor med slåttesnute), ljå, evt. kantklipper med knivblad, mekanisk høyvender for oppsamling av gras, rive.	Fra 2020	Nærmest husa	Seint i juli eller tidlig i august
Slått annethvert år (ekstensiv hevd) på resten av vollen, også dette på samme måte som i dag. I praksis har det blitt veksla mellom slått på den vestlige og østlige delen av vollen. Viser det seg at moser får for stor dominans bør det slås sjeldnere. Dette må vurderes ved neste revidering av skjøtselsplanen, jf. anbefaling om slått hvert andre til femte år hos Moen & Nilsen (2000). Nødvendig utstyr er slåmaskin (tohjulstraktor med slåttesnute), ljå, evt. kantklipper med knivblad, mekanisk høyvender for oppsamling av gras, rive.	Fra 2020	Vekselvis øst og vest på vollen	Seint i juli eller tidlig i august
Oppsamling av gras eller høy. Det er ønskelig å kunne nytte graset fra slik slåttemark, og grunneier opplyser at sauene liker slikt høy godt. Rømmervassetra ligger imidlertid et stykke unna veg, og det vil være mye arbeid for relativt lite fôr. Den som driver skjøtselen må derfor gjøre ei praktisk vurdering av hva som er gjennomførbart. Et alternativ er å gi graset til dyr på sommerbeite, og dette har vært gjort i noen år. Hvis graset ikke kan brukes anbefaler jeg å brenne det, slik at det ikke blir liggende dunger med gras rundt omkring. Kompostering av høy fra utmarka har vært prøvd ut på Sølendet, men i høgereliggende strøk går nedbrytinga for sakte til at metoden kan anbefales.	Fra 2020	Hele vollen	Seint i juli eller tidlig i august

<u>Generelt gjelder for skjøtselsslått (for forklaring se veiledningshefte):</u>

- Slåtten bør skje etter at de fleste artene har blomstret og satt frø (som regel ikke før i siste halvdel av juli). Slåttetidspunktet vil variere fra år til år ut fra variasjoner i været og vekstsesongen. Følg derfor med på blomstring og frøsetting!
- Graset bakketørkes 2-3 dager før det fjernes fra området.
- Områdene kan slås med liten lett traktor med slåmaskin, tohjulsslåmaskin eller ljå, avhengig av bratthet. Kantklipper med knivblad kan og benyttes på mindre areal der det er vanskelig å komme til med maskiner.
- Ikke bruk tunge maskiner, spesielt i de fuktige partiene, som kan gi komprimering av jorda og kjøreskader.
- Unngå bruk av gjødsel, særlig kunstgjødsel og gylle (se veileder).

2.9.2 Beiting

BEITETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
Etterbeite utover høsten kan være en fordel i slåttemark, da det skaper små sår i vegtasjonsdekket som letter frøspiring, og tilfører noe næring. På Rømmervassetra har det i perioder vært etterbeite med både kyr, sau og geit, og jeg anbefaler dette også framover hvis grunneire ønsker det. Beitetrykket bør være lågt, og noen få dyr er fornuftig, slik det har blitt praktisert tidligere. Storfe er imidlertid store og tunge, og tråkkeffekten kan fort bli i kraftigste laget. Ved beite med kyr eller ungdyr bør det derfor passes på så det ikke blir for mye tråkk.	Årlig	Hele vollen	Etter slåtten (fra august)

Generelt gjelder for beiting i slåttemark (for forklaring se veiledningshefte):

- Beiting er ofte positivt for slåttemarka, og har vært tradisjon mange steder.
- Høstbeiting hindrer opphopning av daugras (som gir grønngjødsling) og letter spiringen neste vår.
- Beiting gir tråkkspor som frøplanter kan spire i.
- Hvis arealet vårbeites, blir slåtten seinere (da blomstring/frøsetting kommer seinere igang).
- Unngå tilleggsfôring inne på slåttemarka.
- Sett alltid dyrevelferden og fôrtilgangen i høysetet.
- Tunge storferaser bør ikke beite slåttemark (pga. tråkkskader).
- Slåttemark med rik vårblomstring (f.eks. med tidlige orkideer og marinøkler) bør ikke beites.
- Beit gjerne nærliggende skog, hagemark eller naturbeiter i sammenheng med slåttemarka. Det vil gi utveksling av frø og gener mellom ulike arealer.
- Isådde, fulldyrka kulturenger bør ikke beites sammen med slåttemarka. Dette for å hindre spredning av uønska arter inn i slåttemarka, og for å unngå at næring fra kultureng blir overført til slåttemarka via husdyrgjødsel.

2.9.3 Andre aktuelle skjøtselstiltak

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITER -ING (ÅR)	AREAL/DEL- -OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
Restaurering og vedlikehold av bygninger og gjerder. Det er flere bygg på setra, og disse krever vedlikehold. I 2019 pågikk det restaurering av ei bu, og det vil sannsynligvis være nødvendig med årlig oppfølging for å holde bygningsmassen i god stand.	Årlig		

2.10 Oppfølging av skjøtselsplanen

NESTE REVIDERING/EVALUERES ÅR: 2025
BEHOV FOR YTTERLIGERE REGISTRERING AV SPESIFIKKE NATURTYPER OG/ELLER ARTSGRUPPER:
GJENNOMFØRTE ELLER PÅBEGYNTE TILTAK SOM ER FINANSIERT DE SISTE 5 ÅRA: Storparten av arealet som er inkludert i den reviderte skjøtselsplanen slås allerede.
PERSON(-ER) SOM HAR ANSVAR FOR Å GJENNOMFØRE TILTAKENE I SKJØTSELSPLANEN: Grunneier.

2.11 Bilder fra lokaliteten

Figur 2. Rømmervassetra sett fra nordkanten og mot sørvest. Legg merke til fôrbua til høyre i bildet fra 2019, denne ble flytta fra Nesmoen i senere år. UTM 32 7166511,721337. Foto: Anders Mona (over) 13.7. 2012, Anders Lyngstad (under) 9.7. 2019.

Figur 3. Nordøstkanten av Rømmervassetra, sett mot nord. UTM 32 7166511,721337. Foto: Anders Mona (over) 13.7. 2012, Anders Lyngstad (under) 9.7. 2019.

Figur 4. Bekkhuset i vestkant av vollen. UTM 32 7166525,721236. Foto: Anders Mona (over) 13.7. 2012, Anders Lyngstad (under) 9.7. 2019.

Figur 5. Norddelen av vollen med fjøs og nyoppsatt fôrbu (bildet under).UTM 32 7166513,721298. Foto: Anders Mona (over) 13.7. 2012, Anders Lyngstad (under) 9.7. 2019.

Figur 6. Åpen, men gjengroende engvegetasjon nord på vollen, bildet øverst er tatt mot vest, det under er tatt mot øst. Dette arealet er i utgangspunktet beitemark, men foreslås nå skjøtta gjennom slått fordi beiting ikke er nok til å stanse gjengroinga. UTM 32 716653,72131. Foto: Anders Lyngstad 9.7. 2019.

Figur 7. Gjengroing med bjørk i kanten nordvest på vollen, bildet er tatt mot øst-sørøst, og fôrbua fra Nesmoen vises i bakgrunnen. Dette er et eksempel på areal som ganske sikkert var åpen engvegetasjon tidligere, og som jeg anbefaler å åpne opp på sikt. UTM 32 716655,72127. Foto: Anders Lyngstad 9.7. 2019.

Vedlegg

Lokalitetsbeskrivelse i Naturbase, artslister

BN00050452 Rømmervasseteren

Naturtype	Slåttemark
Utforming	Fuktig fattigeng slått
Verdi	Svært viktig
Utvalgt naturtype	Slåttemark
Registreringsdato	2012-07-13
Hevdstatus	God hevd
Forvaltningsplan	Ja
Forvaltningsavtale	Ja
Forvaltningsavtale Inngått	2014-01-15
Forvaltningsavtale utløper	2023-12-31
Verdibegrunnelse	Det store mangfoldet av arter, kontinuitet i skjøtsel og hele kulturmiljøet rundt Oppgården, herunder også Rømmervasseteren, gjør at området som har vært kontinuerlig skjøtta som slåttemark gis verdi A.
Innledning	Områdebeskrivelsen er utarbeidd av Anders Mona, Norsk landbruksrådgiving NT, basert på befaring 13. juli 2012 sammen med Marita Holte og Ole Harald Kveli. Beskrivelsen er også basert på tidlegere undersøkinger av Nilsen og Moen, Gaarder mfl. Området er kartlagt av flere de siste 10 årene. De naturfaglig sett mest relevante er Gaarder (1997), Nilsen (1996) og Nilsen & Moen (2000). I tillegg til disse tre kildene kommer Dahle & Tingstad (1995), men denne inneholder begrenset med naturfaglig informasjon. Nilsen & Moen (2000) har en mer detaljert beskrivelse både av tidligere brukshistorie og floraen i området, og har bl.a. foretatt en del vegetasjonsanalyser og utarbeidet et eget vegetasjonskart for et større område.
Beliggenhet og naturgrunnlag	Rømmervasseteren er sommerseteren for Oppgården i Kvelia og var hovedseteren til Oppgården. Slåtteenga er setervollen til Rømmervasseteren. Seteren ligger ved Austre Rømmervatnet. Seteren er tilgjengelig med båt fra bilveg ved vestre Rømmervatnet eller langts sti fra samme sted. Jordart er i hovedsak morene, med grus, sand og silt, baserik og med en del tørrbakke, men og fuktige områder. Setervollen som i dag er åpen er på 13 dekar og ligg ca 550 moh. Terrenget er hellende med et flatere parti midt på vollen, der også seterhusene står.
Naturtyper og utforminger	Fra Nilsen (1996) kan følgende opplysninger trekkes fram: "Beskrivelse av området: Ved Rømmervassetra er selve berggrunnen dekket av tykke morenelag. Det er relativt dype kulturjordlag over store deler av vollen." "På Rømmervassetra domineres setervollen av frisk, næringsrik eng (G11). Her er skogstorkenebb (Geranium sylvaticum), rød jonsokblom (Silene dioica) og ballblom (Trollius europaea) viktige arter. Kravfulle arter som breiull (Eriophorum latifolium) og stortveblad (Listera ovata) er representert på vollen. "
Artsmangfold	Området har stort artsmangfold. Nilsen og Moen har registrert 221 karplanter på Rømmervasseteren . Av arter som kan nevnes på setervollen er kvitkurle og handmarinøkkel, prestekrage, ballblom, engkvein, engkall, harerug, kvitbladtistel, gulaks, fjellstjerneblom, brudespore, engmarihand, fjellmarihand, flekkmarihand, sauesvingel, raudsvingel, småtveblad, stortveblad,, engfrytle, handmarinøkkel (rødlistet som EN, regionalt meget

	sjelden) og kvitkurle (rødlistet - NT). Gaarder (1997) fokuserte på beitemarkssopp og har ei artsliste fra området, samt har vist det mest interessante delområdet for denne organismegruppa på kart. Bare tre arter ble påvist, alle vanlige.
Påvirkning	Rømmervasseteren ble bygd i 1854 og var i bruk til 1956. Setervollen og utmark ble slått og fôret kjørt heim til gården om vinteren. Fra 1956 ble ikke setervollen slått før i 1990 da slåtten ble gjenopptatt med slått av vollen ett og annet år. Gjenopptagelse av slåtten da gjorde at gjengroinga av vollen ble stoppa og at en med det fikk tilbake den gamle slåtteenga. Arealene har aldri vært gjødsla med handelsgjødsel, men vart truleg gjødsla litt med husdyrgjødsel frå seterdrifta .
Fremmede arter	Ingen registrerte.
Råd om skjøtsel og hensyn	Setervollen bør slås årlig, dette er nok den ideelle skjøtselen og likt skjøtselen da seteren ble brukt. Slåttetida bør være i siste del av juli, event starten av august, då dette tradisjonelt var slåttetida for setervollen. Dersom årlig slått blir for arbeidskrevende så vil trolig kvaliteten på vollen bli opprettholdt også ved slått annethvert år. Slåtten må gjøres med skjærende redskap, enten vanlig tohjuls slåmaskin eller ljå, eventuelt ryddesag med kniver. Graset bør bakketørkes eller hesjes for å stimulere til noe frøspredning. Etter tørking må graset rakes sammen og lagres i fôrbu eller kjøres hjem. Ved transport på vollen er det viktig å unngå skader på enga.
Landskap	Slåttemarka på Rømmervasseteren er en del av det totale kulturlandskapet tilhørende Oppgården i Kvelia, et av de viktigste områdene med gårdskultur vi har i Nord-Trøndelag, både med tanke på kunnskap om driftsformer, biologi og bygninger.
Areal fra kartobjekt (daa)	12,8
Kommuner	5042 (Lierne)

Artsliste

Artslista ble tatt opp 9.7. 2019 av Anders Lyngstad, og gjelder for åpen engvegetasjon på vollen.

Norsk navn	**Vitenskapelig navn**
Ryllik	*Achillea millefolium*
Tyrihjelm	*Aconitum lycoctonum* ssp. *septentrionale*
Engkvein	*Agrostis capillaris*
Fjellkvein	*Agrostis mertensii*
Marikåpe	*Alchemilla* sp.
Kvitveis	*Anemone nemorosa*
Gulaks	*Anthoxanthum odoratum*
Hundekjeks	*Anthriscus sylvestris*
Fjellburkne	*Athyrium distentifolium*
Skogburkne	*Athyrium filix-femina*
Smyle	*Avenella flexuosa*
Bjørk	*Betula pubescens*
Harerug	*Bistorta vivipara*
Marinøkkel	*Botrychium lunaria*
Skogrørkvein	*Calamagrostis phragmitoides*
Bekkeblom	*Caltha palustris*
Blåklokke	*Campanula rotundifolia*
Stivstarr	*Carex bigelowii*
Seterstarr	*Carex brunnescens*
Gråstarr	*Carex canescens*
Vanlig slåttestarr	*Carex nigra* var. *nigra*
Bleikstarr	*Carex pallescens*
Frynsestarr	*Carex paupercula*
Slirestarr	*Carex vaginata*
Vanlig arve	*Cerastium fontanum*
Skrubbær	*Chamaepericlymenum suecicum*
Geitrams	*Chamerion angustifolium*
Turt	*Cicerbita alpina*
Kvitbladtistel	*Cirsium heterophyllum*
Myrhatt	*Comarum palustre*
Sumphaukeskjegg	*Crepis paludosa*
Skogmarihand	*Dactylorhiza fuchsii*
Flekkmarihand	*Dactylorhiza maculata*
Sølvbunke	*Deschampsia cespitosa*
Krekling	*Empetrum nigrum* coll.
Åkersnelle	*Equisetum arvense*
Skogsnelle	*Equisetum sylvaticum*

Norsk navn	Vitenskapelig navn
Fjelløyentrøst	*Euphrasia wettsteinii*
Sauesvingel	*Festuca ovina*
Raudsvingel	*Festuca rubra*
Mjødurt	*Filipendula ulmaria*
Skogstorkenebb	*Geranium sylvaticum*
Fugletelg	*Gymnocarpium dryopteris*
Svæve	*Hieracium* sp.
Einer	*Juniperus communis*
Følblom	*Leontodon autumnalis*
Prestekrage	*Leucanthemum vulgare*
Småtveblad	*Listera cordata*
Engfrytle	*Luzula multiflora* ssp. *multiflora*
Hårfrytle	*Luzula pilosa*
Maiblom	*Maianthemum bifolium*
Småmarimjelle	*Melampyrum sylvaticum*
Åkerminneblom	*Myosotis arvensis*
Fjellminneblom	*Myosotis decumbens*
Finnskjegg	*Nardus stricta*
Setergråurt	*Omalotheca norvegica*
Dverggråurt	*Omalotheca supina*
Nikkevintergrønn	*Orthilia secunda*
Fjelltimotei	*Phleum alpinum*
Gran	*Picea abies*
Tunrapp	*Poa annua*
Tepperot	*Potentilla erecta*
Blåkoll	*Prunella vulgaris*
Kvitkurle	*Pseudorchis albida*
Engsoleie	*Ranunculus acris* coll.
Småengkall	*Rhinanthus minor*
Molte	*Rubus chamaemorus*
Tågebær	*Rubus saxatilis*
Engsyre	*Rumex acetosa*
Setersmåarve	*Sagina saginoides*
Selje	*Salix caprea*
Sølvvier	*Salix glauca*
Grønnvier	*Salix phylicifolia*
Dvergjamne	*Selaginella selaginoides*
Rød jonsokblom	*Silene dioica*
Gullris	*Solidago virgaurea*
Rogn	*Sorbus aucuparia*
Grasstjerneblom	*Stellaria graminea*
Skogstjerneblom	*Stellaria nemorum*
Løvetann	*Taraxacum* sp.
Skogstjerne	*Trientalis europaea*

Norsk navn	Vitenskapelig navn
Rødkløver	*Trifolium pratense*
Kvitkløver	*Trifolium repens*
Ballblom	*Trollius europaeus*
Blåbær	*Vaccinium myrtillus*
Tyttebær	*Vaccinium vitis-idaea*
Fjellveronika	*Veronica alpina*
Fjellfiol	*Viola biflora*

Tiltakslogg, grunneiers notater

Her er det plass for grunneier å føre inn sine egne notater som gjelder gjennomføring av tiltakene. Ved å ha slike notater samla, vil det være lettere å sammenstille erfaringene når planen skal revideres.

AREAL/DELOMRÅDE:	TYPE TILTAK (EKS SLÅTT, RYDDING, BEITING)	PERIODE	ANTALL DAGSVERK/ TIMER	ÅR
		[mnd./ dato/uke]		

Overvåkning, logg

I enkelte tilfelle kan f. eks grunneier/bruker ha interesse av/artskunnskap nok til å telle opp enkeltindivider av særskilte planter innen et avgrensa fast, område på noen få m² hver sesong. Dette kan være verdifull artsinfo å legge til rette for. Å fylle ut en slik tabell kan da være et (overvåknings)tiltak som nevnes under 2.9.3.

POSISJON/FELT:	ART	DATO	ANTALL INDIVIDER	ÅR

Forsidefoto: Anders Lyngstad 9.7. 2019